

Motion till riksdagen 2016/17:3430

av **Roger Haddad m.fl. (L)**

Insatser för unga lagöverträdare

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att brott som enligt brottsbalken ger minst sex månaders fängelse alltid ska utredas av polis, även om den misstänkte är under 15 år, och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att s.k. strategiska brott inklusive grov skadegörelse alltid ska utredas av polis, även om den misstänkte är under 15 år, och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att brott mot narkotikastrafflagen alltid ska utredas av polis, även om den misstänkte är under 15 år, och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om möjlighet för åklagare att besluta om kortare perioder av ungdomstjänst genom strafföreläggande och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om jourdomstolar och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökade insatser i socialtjänsten för icke straffmyndiga personer och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utökat mellantvång enligt 22 § LVU och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om obligatoriska insatser för föräldrar och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om sociala insatsgrupper och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om samordnade insatser för att bryta upp kriminella ungdomsgäng och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om 24-timmarsgaranti i socialtjänsten och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nya ungdomspåföljder och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om straffrabatten för ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i brott, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Ingen enskild åtgärd är viktigare för att långsiktigt få ned brottsligheten än att hindra att ungdomar rekryteras till en kriminell livsstil och fastnar där. Att stärka insatserna gentemot unga lagöverträdare handlar både om rättspolitik och om sociala insatser. Effektivare insatser gentemot unga lagöverträdare är generella men har även stor betydelse för att vända utvecklingen i de allra mest utsatta stadsdelarna.

I denna motion presenterar därför Liberalerna ett antal förslag för att motverka att unga fastnar i kriminalitet. Utöver vad som redovisas i denna motion har Liberalerna även ett antal förslag för att stärka arbetet med barnrättsfrågor och förbättra barns och ungdomars sociala uppväxtvillkor.

Fler brott av unga under 15 år ska utredas av polis

Sedan den 1 juli 2010 gäller att polisen som huvudregel alltid ska inleda en brottsutredning när barn under 15 år misstänks för ett brott där det lägsta straffet är ett års fängelse. Det gäller till exempel mord och dråp, grov misshandel, våldtäkt och mordbrand.

Dessutom ska polisen kunna utreda även andra brott som icke straffmyndiga misstänks för, om det är av särskild betydelse för ett allmänt eller enskilt intresse. Syftet är att rent polisiära skäl eller hänsyn till brottsoffret kan motivera en brottsutredning om t.ex. stöld, skadegörelse eller misshandel av normalgraden.

Syftet med 2010 års lagändring var att synliggöra allvaret i att mycket unga personer begår brott, och markera detta genom att en polisutredning görs. Utredningen kan i sin tur ge information som är viktig för de sociala myndigheterna.

Brottsförebyggande rådet har i en utvärdering ("Brott begångna av barn", rapport 2014:20) kommit fram till att lagändringen har haft viss effekt när det gäller de grövsta brotten, men fortfarande blir en fjärdedel av dessa inte utredda. Det strider mot lagstiftningens syfte. När det gäller de mindre grova brotten, där huvudregeln inte gäller, har andelen utredda brott tvärtom minskat.

Detta är inte rimligt. Barn ska inte straffas, men budskapet till den unge blir helt missriktat om allvarliga brott aldrig utreds. Därför måste fler brott begångna av unga utredas av polis.

Vi vill sänka tröskeln så att alla brott som enligt brottsbalken ger minst sex månaders fängelse ska utredas av polis. Därmed inkluderas vissa brott som t.ex. grov stöld (såsom inbrottsstöld) och grovt olaga hot (t.ex. hot med vapen).

Vissa typer av brott är så kallade strategiska brott, som när de begås av unga är ett starkt varningstecken på en fortsatt lång eller intensiv brottskarriär. Det handlar om rån, bilstölder (tillgrepp av fortskaffningsmedel) samt våld och hot mot tjänsteman, övergrepp i rättsak och andra brott under rubriken brott mot allmän verksamhet. När det gäller rån är minimistraffet så pass högt att huvudregeln redan i dag är att alla brott ska utredas, oavsett den unges ålder. Vi vill att samma princip måste gälla för alla

strategiska brott, till exempel tillgrepp av motorfordon eller övergrepp i rättssak. Om en fjortonåring misstänks för att vara inblandad i en bilstöld måste saken utredas, även om den unge inte är straffmyndig och det är de sociala myndigheterna som ansvarar för insatserna.

Vi anser också att mer måste göras för att hindra att minderåriga dras in i narkotikahantering. Huvudregeln måste därför vara att alla brott mot narkotikastrafflagen där personer under 15 år är inblandade måste utredas, även ringa brott. Även grov skadegörelse indikerar att den unge är i farozonen och bör därför alltid utredas.

Tidiga och tydliga reaktioner

En tidig och tydlig reaktion behövs för att den unge ska förstå att brottsliga gärningar får konsekvenser. När ungdomar återkommande begår brott är det också viktigt med intensiva och sammanhållna insatser över längre tid, där de sociala insatserna samverkar med rättsväsendets reaktion.

Liberalerna anser att det bör övervägas om kortare perioder av ungdomstjänst för ringare brott ska kunna beslutas av åklagare genom strafföreläggande. På så sätt skulle reaktionen på lagöverträdelsen komma snabbare och därmed få en tydligare koppling till brottet.

Vi vill vidare att ett system med jourdomstolar för enklare rättsprocesser ska övervägas. Detta ska vara förbehållet de fall där själva brottsutredningen enkelt kan slutföras men där avgörandet behöver tas i domstol. Rätt utformade skulle jourdomstolar kunna bidra till att förkorta tiden mellan brottet och den rättsliga påföljden.

För att bryta ett kriminellt beteende behövs också insatser för att motivera den unge till förändringar inom olika livsområden som umgänge, skola och familj och därmed stärka den unges möjlighet att utveckla sina individuella färdigheter och välja en annan livsstil. Det gäller även om den unge inte är straffmyndig och inte kan dömas till ungdomstjänst eller andra rättsliga påföljder. Samlade och uthålliga åtgärder där den unge får delta i olika aktiviteter för att komma bort från ett brottsligt beteende bör alltid ges, oavsett om den unge fyllt 15 år eller ej – kalla det gärna för en alternativ form av ungdomstjänst för icke straffmyndiga. Som utvecklas här nedan förespråkar vi utökade möjligheter till så kallat mellantvång i socialtjänsten. Individanpassning är viktig för att insatserna ska stämma med den unges behov, mottaglighet och motivation.

Fler och tidigare obligatoriska åtgärder i socialtjänsten

År 2007 förtydligades den bestämmelse i lagen i vård av unga i vissa fall (LVU) som gör att en ung person under 20 år ska kunna åläggas att delta i vissa öppna insatser även om den unge eller vårdnadshavaren inte vill. Det kan till exempel handla om motiverande samtal eller stöd av kvalificerad kontaktperson.

Detta så kallade mellantvång har till syfte att gå in med obligatoriska insatser i ett tidigt skede, för att därmed i bästa fall förebygga att den unge behöver tvångsomhändertas.

Socialstyrelsens studie av mellantvånget (”Kartläggning av tillämpningen av förebyggande insatser enligt 22 § LVU”, Socialstyrelsen 2015) har visat att

lagändringen inte har fått avsedd effekt. Det är fortfarande mycket sällsynt att ungdomar blir föremål för mellantvång i socialtjänsten. Detta är inte rimligt. Det måste finnas ett större utrymme för att ålägga om obligatoriska åtgärder på hemmaplan, så att inte alternativet till frivilliga insatser alltid blir att gå hela vägen till ett tvångsomhändertagande.

Ett problem med dagens bestämmelser är att det bara är vissa öppna insatser som kan bli föremål för mellantvång. Vi vill att socialtjänsten, i de fall då frivilliga insatser inte är tillräckliga, ska kunna fatta beslut om hela det spektrum av insatser som står till socialtjänstens förfogande. Beslutet ska kunna överklagas till förvaltningsdomstol, på samma sätt som andra insatser som inte tas med den berördes samtycke.

För att säkerställa att möjligheten med mellantvång utnyttjas där så är lämpligt vill vi också förtydliga lagstiftningen. Huvudregeln bör vara att alternativet mellantvång normalt bör övervägas innan en fråga väcks om tvångsomhändertagande av en ung person på grund av dennes eget beteende.

Att föreslå fler obligatoriska åtgärder kan låta hårt mot den unge. Men i själva verket är det en viktig brottsförebyggande och socialpolitisk åtgärd. Vi vill att fler ungdomar ska bli föremål för tidiga insatser, med mellantvång där det är lämpligt, för att färre ungdomar längre fram i tiden ska behöva tvångsomhändertas.

Mellantvång i socialtjänsten även för föräldrarna

När en ung person hamnar i ett destruktivt beteende behöver hela familjens situation uppmärksammas. Ofta behöver föräldrarna insatser i form av stöd och vägledning för att klara sitt föräldraskap. Ibland har de också egna utmaningar i form av exempelvis missbruk eller psykisk ohälsa. Därför är det ofta avgörande att insatserna till den unge kombineras med insatserna för att stärka föräldrarna i sitt föräldraskap, till exempel rådgivning eller föräldraprogram.

Utgångspunkten ska alltid vara att insatserna bygger på frivillighet så långt det är möjligt. När detta inte är tillräckligt och barnets problem kan kopplas till omsorgsbrister hos föräldrarna finns i dag bara möjligheten att tvångsomhänderta barnet, vilket är en mycket ingripande åtgärd.

Det behövs nya mellanformer mellan frivilliga insatser och tvångsomhändertagande. Därför vill vi införa en möjlighet för socialtjänsten att kunna ålägga även föräldrar att delta i obligatoriska insatser till stöd för sitt barn – ett så kallat mellantvång för föräldrar.

Fler sociala insatsgrupper

Sociala insatsgrupper är en arbetsmetod som innebär ett samarbete mellan alla som ingår i nätverket runt en ung person i riskzonen: socialtjänsten, polisen, skolan och andra aktörer. Målet är att motverka att unga rekryteras till kriminalitet och hjälpa brottsbenägna individer att bryta en negativ spiral. Genom sociala insatsgrupper kan olika parter samarbeta utan att hindras av de vanliga sekretessreglerna, och stödet till den unge kan bli mer samlat och uthålligt.

De sociala insatsgrupperna har visat sig vara en framgångsrik metod, och den introduceras nu på allt fler håll i landet. Vi vill uppmuntra detta arbetssätt, som kan göra stor skillnad för den unge själv och hans eller hennes framtidsmöjligheter genom att

förebygga att ungdomar fastnar i en brottskarriär. Det är också viktigt att sociala insatsgrupper används även för ungdomar som ännu inte fyllt 15 år.

Bryt upp kriminella ungdomsgäng genom samordnade insatser

En ung person går inte in i en kriminell livsstil av sig själv, han eller hon rekryteras till det. När ett kriminellt ungdomsgäng uppkommer är det därför avgörande att det görs samlade insatser för att splittra gänget så att inte ytterligare ungdomar rekryteras. Att omhänderta en enskild gängmedlem kan vara betydelsefullt för den unge som berörs, men det kriminella ungdomsgänget som sådant kan ändå fortsätta sin destruktiva verksamhet. Därför behöver samhällets aktörer arbeta gemensamt för att bryta upp de nätverk som finns i de kriminella gängen. Samarbetet mellan skola, polis och socialtjänst är avgörande.

24-timmarsgaranti i socialtjänsten

En snabb reaktion från samhället är viktig för att hindra den unges fortsatta kriminalitet. Liberalerna anser att det behövs en 24-timmarsgaranti för ungdomar som har gripits för brott. Garantin innebär att socialtjänsten inom 24 timmar efter gripandet ska kalla föräldrarna till ett samtal, tillsammans med den unge om det är möjligt och lämpligt, för att socialtjänsten så snart som möjligt ska kunna få föräldrarnas medverkan till insatser till stöd för den unge där så är möjligt.

Förändra påföljdssystemet för unga lagöverträdare

År 2009 beslutade alliansregeringen om en samlad översyn av påföljdssystemet. Den så kallade Påföljdsutredningen lämnade sina förslag år 2012 i betänkandet Nya påföljder (SOU 2012:34). Bland annat föreslår utredningen nya ungdomspåföljder, kontaktskyldighet för unga samt ungdomsövervakning. Kontaktskyldighet för unga ska väljas som påföljd i de fall brottets allvar och den unges tidigare brottslighet påkallar en mer ingripande påföljd än låga böter eller ett varningsstraff (vilket ska fungera som alternativ till låga dagsböter) men det inte finns förutsättningar för ungdomsvård eller ungdomstjänst. Ungdomsövervakning ska i sin tur tillämpas i de situationer där inte heller kontaktskyldighet är tillräckligt ingripande. Ungdomsövervakning innebär inte institutionsvistelse, men tydliga inskränkningar i den unges rörelsefrihet i kombination med intensiva påverkansåtgärder för att bryta en kriminell livsstil.

Ungdomsövervakning ska kunna kombineras med elektronisk fotboja. Vi delar utredningens bedömning att det behövs nya former av påföljder för unga, och anser att regeringen bör återkomma till riksdagen med konkreta förslag.

Även reglerna om straffnedsättning bör förändras. Även om myndighetsåldern är 18 år finns det särskilda regler om straffnedsättning ända upp till 21 års ålder. Enligt Högsta domstolen bör straffnedsättningen normalt bli större ju yngre lagöverträdaren är. För ett brott som någon begått innan hen fyllt 18 år krävs dessutom synnerliga skäl för att personen ska dömas till fängelse.

Enligt praxis är den så kallade straffrabatten på omkring 50 procent av straffvärdet för brottet för en person som är 18 år. Straffrabatten minskas därefter gradvis ju närmare lagöverträdaren kommer 21-årsdagen.

Den generella straffrabatten för ungdomar tar inte hänsyn till att vissa har fastnat i en kriminell livsstil och har återfallit i brott upprepade gånger. Att då ge en automatisk straffrabatt med hänsyn till den unges ålder är då helt fel signal. Vi anser att straffrabatten för ungdomar i åldern 18–21 år som återfaller i brott bör minskas och eventuellt avvecklas.

Roger Haddad (L)

Christer Nylander (L)

Emma Carlsson Löfdahl (L)

Maria Weimer (L)

Tina Acketoft (L)

Mats Persson (L)